

Fizisku uzbrukumu bankomātiem novēršana

Efektīvas pieejas izstrāde

Pateicības

Šis dokuments ir sagatavots Eiropas Savienības Aģentūras tiesībaizsardzības sadarbībai (Eiropols) un Eiropas Noziedzības novēršanas tīkla (EUCPN) sekretariāta sadarbības rezultātā. Vēlamies pateikties ekspertiem par fiziskiem uzbrukumiem bankomātiem, kuri ieguldīja savu laiku un darbu šī ieteikumu dokumenta sagatavošanā. Viņi deva pienesumu, piedaloties konferencē par fizisku uzbrukumu bankomātiem novēršanu Briselē, 2019. gada janvārī un sniedzot būtisku informāciju. Konkrētāk mēs vēlamies pateikties ES un ārpus ES esošo (“trešo”) valstu tiesībaizsardzības iestādēm, privātajam sektoram, tostarp Bankomātu nozares asociācijai (ATMIA), BPost, Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid (CCV), Diebold Nixdorf, Eiropas Drošu darījumu asociācijas ekspertu grupai par fiziskiem uzbrukumiem bankomātiem un bankomātu seifiem (EAST EGAP), Eiropas Skaidras naudas intelektiskās aizsardzības sistēmas asociācijai (Euricpa), ING, Febelfin, NCR, Protect, SIOC Banking, Spinnaker, TMD Security, kā arī Beļģijas, Horvātijas, Vācijas un Spānijas iekšlietu ministrijām.

Juridisks paziņojums

Šīs publikācijas saturs nav uzskatāms par kādas ES vai Eiropas kopienas dalībvalsts, aģentūras vai iestādes oficiālo viedokli.

Saturs

- 1 Context 4
- 2 Factors determining the success of a physical ATM attack..... 5
 - 2.1 Vulnerability of ATMs 5
 - 2.2 Set-up of an ATM attack..... 6
 - 2.3 The experience and know-how of the perpetrators 6
- 3 Need for a preventive approach 8
- 4 Prevention 9
 - 4.1 Assess the situation 9
 - 4.2 Develop a preventive approach 10
 - 4.3 Implement preventive measures 11
 - 4.3.1 Reduce the awards 12
 - 4.3.2 Increase the risk 14
 - 4.3.3 Increase the effort..... 17
 - 4.3.4 Parallel measures 19
- 5 Conclusions..... 22
- 6 Recommendations for a preventive approach: overview 24

1 Konteksts

Pieaugot fizisku uzbrukumu bankomātiem un skarto Eiropas valstu skaitam, Eiropas Noziedzības novēršanas tīkls (EUCPN) un Eiropols 2019. gada janvārī rīkoja konferenci, lai tiesībsargsardzības iestādes un publiskā un privātā sektora partneri kopīgi pārrunātu šādu noziegumu novēršanu. Šajā ieteikumu dokumentā ir apkopoti šīs konferences secinājumi, lai uzlabotu iestāžu informētību par fiziskiem uzbrukumiem bankomātiem un preventīvajiem pasākumiem.

Ar fiziskiem uzbrukumiem bankomātiem saskaras ierobežots, taču aizvien pieaugošs Eiropas Savienības dalībvalstu skaits.

2017. gadā Eiropā radītie finansiālie zaudējumi tiek lēsti vairāk nekā 30 miljonu eiro apmērā. Dažās valstīs tiek novērots nemainīgi augsts fizisku uzbrukumu bankomātiem skaits, savukārt citās ir novērots būtisks šo gadījumu skaita pieaugums pēdējo divu gadu laikā. Šī noziedzības joma strauji attīstās. Dažām valstīm ir izdevies sekmīgi risināt fizisku uzbrukumu bankomātiem jautājumu, un šajās valstīs uzbrukumu skaits pēdējā laikā ir strauji sarucis. Vienlaikus šīs problēmas iepriekš neskartās valstīs 2018. gadā ir novērots straujš fizisku uzbrukumu bankomātiem skaita pieaugums, noziedzīgajām organizācijām paplašinot savu darbības teritoriju. Tiek skartas ne tikai bankas; aizvien biežāk uzbrukumi ir vērsti pret neatkarīgo operatoru bankomātiem, jo tie bieži vien atrodas neaizsargātākās telpās vai vietās.

Plašais darbības metožu (*modus operandi*) klāsts, ko noziedznieki izmanto uzbrukumos bankomātiem, ir iedalāms divās galvenajās kategorijās: fiziski uzbrukumi bankomātiem un ar bankomātiem saistīta krāpniecība, tostarp bankomātu loģikas un ļaunprogrammatūras uzbrukumi. Šis dokuments ir veltīts fiziskiem uzbrukumiem bankomātiem — fiziskai bankomāta uzlaušanai, lai no tā izņemtu tajā esošo skaidro naudu. Uzlaušana var tikt īstenota ar tālāk uzskaitītajām metodēm.

- Sprāgstvielas: uzbrucēji izmanto gāzveida vai cietās sprāgstvielas, lai fiziski iekļūtu bankomāta seifā un piekļūtu skaidrajai naudai.
- Izlaušanas/izgāšanas uzbrukumi: uzbrucēji bankomātu fiziski aizved no vietas, kur tas ir uzstādīts, bieži vien izmantojot augstākās klases transportlīdzekļus.
- In situ uzbrukumi: uzbrucēji iekļūst seifā ar rupju spēku, bieži vien izmantojot griešanas vai laušanas rīkus, piemēram, leņķa slīpmašīnas, veidveserus vai acetilēna-skābekļa lodlampas.

2 Faktori, kas nosaka sekmīgu fiziska uzbrukuma bankomātam iznākumu

Uzbrukumi bankomātiem reti ir sekmīgi — tāda ir tikai trešā daļa no uzbrukumiem. Taču pat nesekmīga uzbrukuma gadījumā radītie bojājumi ēkām (piemēram, no sprāgstvielu izmantošanas) ir vienlīdz nozīmīgi, jo to dēļ notikuma vietas apkārtnē kļūst nedroša vietējiem iedzīvotājiem, ātrās reagēšanas dienestu darbiniekiem un garāmgājējiem.

Fiziska uzbrukuma sekmīgums ir atkarīgs no vairākiem faktoriem, tostarp bankomāta raksturlielumiem, uzbrukuma bankomātam plānojuma un noziedzīgā nodarījuma izdarītāju pieredzes un prasmēm.

2.1 Bankomātu ievainojamība

Visneaizsargātākie ir bankomāti, kas atrodas ārā (sienās iebūvētie) vai ir novietoti ēku iekšienē. Uzbrūkot telpās izvietotam (atsevišķi stāvošam) bankomātam, noziedzīgās organizācijas drīzāk izvēlas bankomātus, kas izvietoti komercplatībās, nevis bankās, kur parasti tiek veikta rūpīgāka novērošana. Bankas galvenokārt apkalpo bankomātus, kas atrodas bankas ēkā vai tās ārpusē. Līdz ar banku filiāļu slēgšanu, aizvien nozīmīgākas kļūst no bankām attālinātas apkalpošanas vietas uz ielām vai tirgotāju komercietelpās, piemēram, benzīntankos, lielveikalos, viesnīcās, spēļu zālēs, lidostās, utt. Neatkarīgie operatori bankomātus nodrošina kā atsevišķu pakalpojumu. Viņu bankomāti bieži vien atrodas tirdzniecības vietās, nakšņošanas un atpūtas vietās, transporta mezglos (dzelzceļa stacijās, lidostās, utt.), sabiedriskās ēkās un uz ielas.

Līdz ar internetbanku popularitātes pieaugumu, sagaidāms, ka tuvākajos gados tiks slēgtas daudzas banku filiāles, kā rezultātā samazināsies kopējais bankomātu skaits.⁽¹⁾ Taču līdz ar to varētu palielināties no bankām attālināto bankomātu un neatkarīgo operatoru bankomātu skaits neaizsargātākās vietās.

⁽¹⁾ Willem Pieter de Groen, Zachary Kilhoffer and Roberto Musmeci, *The future of EU ATM markets: impacts of digitalisation and pricing policies on business models*, CEPS report, 2018

2.2 Uzbrukuma bankomātam plānošana

Uzbrukuma plānošana var ilgt līdz vairākām nedēļām vai pat mēnešiem. Noziedzniekiem ir jāapkopo nepieciešamie **instrumenti un resursi**, piemēram, transportlīdzekļi, aprīkojums un kontaktpunkti. **Transportlīdzekļi** ir būtisks fizisku uzbrukumu bankomātiem elements; noziedznieki parasti pārvietojas ar automašīnām, bēgšanai pēc uzbrukuma visbiežāk izmantojot ātrus transportlīdzekļus. Tie bieži vien ir zagti, taču var arī būt nomāti vai pirkti (piem., internetā). Lielākā daļa fiziskajos uzbrukumos bankomātiem izmantotā **aprīkojuma** ir plaši un legāli pieejams parastos veikalos. Tas vēl jo vairāk pazemina sliekšni, lai iesaistītos šajā noziedzības jomā. Tiesībaizsardzības iestādēm ir grūti izsekot instrumentu izcelsmi, līdz ar to risks noziedzniekiem ir zemāks. Noziedzīgajām organizācijām, kas nodarbojas ar fiziskiem uzbrukumiem bankomātiem starptautiskā līmenī, gandrīz vienmēr ir kontaktpunkti uzbrukuma valstī (personas, kas šeit dzīvo noteiktu laiku), vai alternatīvi tiek izmantota triecienuzbrukuma metode. Šie kontaktpunkti noziedzīgajām organizācijām sniedz loģistikas atbalstu, piemēram, noīrējot naktsmītnes, sagādājot transportlīdzekli un citu aprīkojumu, kā arī izpētot mērķus. Daži starptautiskie noziedznieki loģistiku un mērķu atrašanu pilnībā atstāj vietējo kontaktpersonu ziņā un valstī ierodas ar automašīnu vai lidmašīnu tikai, lai veiktu pašu uzbrukumu bankomātam.

Noziedzīgās organizācijas bieži vien veic plašu **izpēti** piemērotu mērķu identificēšanai, izvērtējot dienas laiku, kad bankomāts tiek uzpildīts, bankomāta apkārtni, bankomāta tehnisko specifikāciju, bēgšanas ceļus un esošos drošības pasākumus, piemēram, videonovērošanas sistēmas, trauksmes sensorus un drošības aizvirtņus.

Dažas noziedzīgās organizācijas veic dažādas darbības, lai pirms uzbrukuma **apgrūtinātu tiesībaizsardzības iestāžu un drošības dienestu darbu**. Tiek bojātas trauksmes sistēmas un ielu apgaismojums, tiek izmantotas uzmanības novēršanas metodes, bloķēti ceļi vai izdarīti mēģinājumi sabojāt tiesībaizsardzības iestāžu transportlīdzekļus.

2.3 Noziedznieku pieredze un prasmes

Fiziski uzbrukumi bankomātiem noziedzniekiem ir saistoši, jo nauda ir nekavējoties pieejama un nav nepieciešams plašs tīkls zagtās mantas pārdošanai. Tā ir ērta alternatīva noziedzniekiem, kas jau ir iesaistīti organizētajā noziedzībā.

Noziedzīgajām organizācijām ir jāapkopo **nepieciešamie eksperti un prasmes**, jo šie ir galvenie faktori, lai uzbrukums izdotos sekmīgi. Nepieciešamo ekspertu pieredzi un prasmes galvenokārt nosaka **uzbrukuma veids**. Izlaušanas/izgāšanas uzbrukumos un *in situ* uzbrukumos tiek izmantotas vienkāršas darbības metodes (galvenokārt pārdrošība un rupjš spēks), līdz ar to tiem parasti nav nepieciešamas īpašas prasmes. Uzbrukumiem ar deggāzi vai cietajām sprāgstvielām ir nepieciešamas specializētas zināšanas.

Uzbrucējiem ir dažādi **kompetences līmeņi**. No vienas puses augsti organizēti un pieredzējuši grupējumi spēj īstenot sekmīgu fizisku uzbrukumu bankomātam dažu minūšu laikā. Tie kontrolē procesu un spēj ierobežot pašrisku, tādējādi arī ierobežojot nodarīto netiešo kaitējumu. No otras puses mazāk organizētu un oportūnistisku grupējumu uzbrukumi bieži neizdodas un var radīt ievērojamus bojājumus telpām un apkārtējām ēkām. Tiek uzskatīts, ka, nespējot pārvarēt fizisku uzbrukumu bankomātiem preventīvos pasākumus, daži mazāk organizētie noziedzīgie grupējumi atgriežas pie tradicionālajiem organizētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem pret īpašumu.

3 Preventīvas pieejas nepieciešamība

Valstis, kurās noziedzniekiem ir maz panākumu fiziskajos uzbrukumos bankomātiem vai kur fizisku uzbrukumu bankomātiem skaits samazinās, uzskatāmi pierāda, ka fizisku uzbrukumu bankomātiem sekmīgai apkarošanai ir nepieciešami gan operatīvie, gan preventīvie pasākumi. Tā kā šajā noziedzības jomā iesaistīto noziedzīgo organizāciju skaits ir ierobežots, noziedzīgo organizāciju dalībnieku aizturēšana un sodīšana ievērojami mazina uzbrukumu skaitu. Taču pēc atbrīvošanas daudzi bankomāti aplaupītāji atsāk darbību. Turklāt grupējums reizēm ātri vien spēj aizstāt apcietināto dalībnieku. Līdz ar to būtiski nepieciešams īstenot preventīvus pasākumus, vēlams iestrādājot tos tiesību aktos. Vienlaikus pieredze arī liecina, ka vienā valstī īstenoti preventīvi pasākumi noziedzīgās organizācijas var novirzīt uz neaizsargātākiem mērķiem citās valstīs. Ir tikai laika jautājums, līdz vienā valstī izmantotas darbības metodes izplatās citās valstīs. Tas skaidri liecina par **nepieciešamību ieviest preventīvus un operatīvus pasākumus Eiropas līmenī** ciešā privāto, publisko un tiesībsardzības partneru sadarbībā.

4 Novēršana

Šāda veida noziedzības novēršanai un apkarošanai ir nepieciešama skaidra stratēģija. Šajā nodaļā tiek sniegts pārskats par trim galvenajiem soļiem, kas parasti tiek veikti, saskaroties ar fiziskiem uzbrukumiem bankomātiem vai gatavojoties tos novērst.

Pirmkārt — **situācijas izvērtējums**. Būtu jānosaka bankomātu un to apkārtnes riska profils, ņemot vērā pieejamo skaidrās naudas apjomu (iespējamo laupījumu), netiešā kaitējuma risku un personu ievainošanas risku. Otrkārt, uz riska izvērtējuma pamata būtu izstrādājama **preventīvā stratēģija**. Visbeidzot, būtu ieviešami **preventīvie pasākumi**.

4.1 Situācijas izvērtēšana

Noziedzīgās organizācijas parasti pievēršas konkrētiem bankomātu veidiem vai noteiktu operatoru bankomātiem, kam piemīt uzbrukumiem labvēlīgas īpašības. Līdz ar to ir jāveic visaptverošs fizisku uzbrukumu bankomātiem riska izvērtējums, vēlamā aptverot visu skaidrās naudas drošības ķēdi no transportēšanas līdz piegādei un uzglabāšanai bankomātā. Bankomāta riska profila noteikšanai ir jāanalizē vairāki elementi, ieskaitot turpmāk norādītos.

- Bankomāta atrašanās vietas un apkārtnes īpašības: tādi faktori kā novietojums pilsētā vai laukos, iedzīvotāju blīvums, attālums līdz policijas iecirknim, automātiskās numura zīmes atpazīšanas sistēmas (ANPR) kameru izvietojums apkaimē, videonovērošanas sistēmas apkārtņē utt.
- Bankomāta atrašanās vieta:
 - ēkas iekšienē vai ārpus tās, bankas filiālē vai attālinātā vietā (piem., komercietelpās), iebūvēts vai piestiprināts ēkai;
 - attiecībā uz atsevišķi stāvošiem bankomātiem — vai tie ir noenkuroti;
 - attiecībā uz ēkā iebūvētiem vai tai piestiprinātiem bankomātiem — vai pastāv arhitektoniski vājie punkti, kā ir organizēta skaidrās naudas glabāšana utt.
- Bankomāta veids.
- Bankomātā integrētie drošības pasākumi.
- Bankomātā esošais skaidrās naudas daudzums.
- Paredzamais fizisku uzbrukumu bankomātiem veids un darbības metode, kādu noziedznieki pielietos, lai noteiktu, kuri preventīvie pasākumi ir ieviešami primāri.
- Jau īstenotie drošības un preventīvie pasākumi (intelektiskā banknošu neitralizācijas sistēma (IBNS), videonovērošana, drošības miglas (redzamības samazināšanas) sistēmas utt.).

Papildus izvērtējamie faktori ir partneru un ieinteresēto personu sadarbības līmenis, kā arī tiesību akti. Būtu jāvērtē tiesībaizsardzības iestāžu, privāto un publisko partneru sadarbība, lai veidotu alianses noziedzības apkarošanai. Iespējams, ka katra partnera rīcībā ir saistoša informācija, kas var būt noderīga situācijas izvērtēšanā. Šajā kontekstā īpaša nozīme ir vietējai policijai un varas iestādēm. Tiesību akti ir jāvērtē attiecībā uz to, vai tie ietver tiesisko regulējumu noziegumu novēršanai, obligātu preventīvo pasākumu ieviešanai, sodu noteikšanai par uzbrukumiem bankomātiem utt.

4.2 Preventīvas pieejas izstrāde

Pēc situācijas izvērtēšanas un galveno risku, kā arī bankomātu drošības stipro un vājo punktu noteikšanas, var izstrādāt stratēģiju (bieži vien uz publiskās-privātās partnerības pamata) un ieviest preventīvos un operatīvos pretpasākumus. Preventīvo pasākumu mērķim ir jābūt mazināt noziedznieku nodomu un spēju veikt uzbrukumu. Šajā nolūkā tiek piedāvāti trīs preventīvās darbības virzieni, kuru pamatā ir trīs no piecām Klārka situācijā balstīto noziegumu novēršanas stratēģijas (?): ieguvuma mazināšana, riska palielināšana noziedzniekiem un laupījuma iegūšanai pieliekamo pūļu palielināšana.

Noziedznieki izvērtē paredzamo ieguvumu pret saistītajiem riskiem (piem., attiecībā uz uzbrukumu bankomātam). Samazinot iespējas gūt vieglu laupījumu un palielinot risku noziedzniekiem, tiek samazināta viņu vēlme un interese iesaistīties fiziskā uzbrukumā bankomātam. Papildu pasākumi, kas noziedzniekiem liek pielikt lielākas pūles, lai iekļūtu bankomātā, mazina viņu spējas. Oportūnistiski noziedznieki pēc neveiksmīgiem mēģinājumiem bieži vien pārtrauc iesaistīties uzbrukumos bankomātiem. Profesionāliem bankomātu aplaupītājiem sekmīgu uzbrukumu iespējamība samazinās, atstājot ietekmi uz ieguvuma-riska attiecību.

Vienlaikus preventīvo stratēģiju arī papildina paralēli īstenoti pasākumi, piemēram, efektīva mediju stratēģija, agrīnā sociālā prevencija un pasākumi netiešā kaitējuma ēkām mazināšanai un vietējo iedzīvotāju, ātrās reaģēšanas dienestu darbinieku un garāmgājēju drošībai.

(²) Derek Cornish and Ronald V. Clarke, 'Opportunities, precipitators and criminal decisions: a reply to Wortley's critique of situational crime prevention', *Crime prevention Studies* 16 (2003), 41.-96.lpp.

Pieeju ir iespējams strukturēt arī citādi. Nīderlandes varas iestādes izmanto tā dēvēto barjeru modeli ⁽³⁾. Šajā modelī tiek identificēti soļi, kas noziedzniekam jāveic, lai izdarītu noziegumu. Tajā arī tiek identificēti partneri un iespējas, kas ļauj izdarīt noziegumu, un tas ir noderīgs rīks, organizējot informācijas ievākšanu par nozieguma vietu. Identificējot visus soļus fiziska uzbrukuma bankomātam īstenošanā, ir iespējams identificēt nozieguma novēršanai uzstādāmos šķēršļus un atbilstošos partnerus šo šķēršļu ieviešanai. Barjeru modeļa ietvaros arī tiek identificēti signāli publisko un privāto partneru brīdināšanai par fiziskiem uzbrukumiem bankomātiem, kā arī signāli, ko viņi paši var nosūtīt, lai informētu tiesībsardzības iestādes par radušās aizdomām.

Ar preventijas stiprināšanu saistīto risku mazināšanai ir nepieciešama pārdomāta stratēģija. Preventīvajiem pasākumiem, kuri ļoti efektīvi attur amatierus un atdarinātājus no noziegumu izdarīšanas, var būt nevēlamas blaknes. Daži grupējumi pievēršas eksperimentējošām metodēm, lai atrastu ievainojamus bankomātus, procesā sabojājot daudzus bankomātus. Bīstamākas un nežēlīgākas noziedzīgās organizācijas sāk izmantot vardarbīgākas darbības metodes, piemēram, uzbrukumos gāzi aizstājot ar cietajām sprāgstvielām.

Efektīvu preventīvo pasākumu kopuma ieviešanai labā prakse ir izveidot valsts iestādi, kas ir pilnvarota uz rūpīgas situācijas analīzes pamata noteikt konkrētus pasākumus augsta riska bankomātiem. Šī pieeja ir izrādījusies efektīva Francijā, it sevišķi, ja tiesiskais regulējums tiek izstrādāts un pasākumi tiek īstenot līdztekus operatīvajiem pasākumiem.

4.3 Preventīvo pasākumu īstenošana

Šajā nodaļā izklāstīto pasākumu fizisku uzbrukumu bankomātiem novēršanai lietderīgums ir jau pierādīts vairākās valstīs. To pamatā ir preventijas konferences secinājumi, kā arī bankomātu drošības jomā darbojošos starptautisko organizāciju aktīvi atbalstītie preventīvie pasākumi. Daudzi pasākumi ir labi zināmi. Vairākas valstis daudzus pasākumus jau ir sekmīgi ieviesušas. Tomēr piedāvātie pasākumi bieži tiek ieviesti tikai daļēji un netiek iestrādāti tiesību aktos.

Kā iepriekš norādīts, tiek piedāvāti trīs preventīvās darbības virzieni: ieguvuma mazināšana, riska palielināšana noziedzniekiem un laupījuma iegūšanai pieliekamo pūļu palielināšana.

⁽³⁾ Centrum voor Criminaliteitspreventie, barrieremodellen, www.barrieremodellen.nl

4.3.1 Ieguvumu mazināšana

Ieguvumu mazināšana no noziedzīgiem nodarījumiem ir pirmais darbības virziens fizisku uzbrukumu bankomātiem novēršanā. Kamēr vien valdīs uzskats, ka tādējādi ir gūstama “viegla peļņa”, noziedznieki turpinās iesaistīties šāda veida noziegumos. Samazinot pieejamo skaidras naudas daudzumu un izņemot vai iznīcinot skaidro naudu, tiek samazināta potenciālā laupījuma pievilcība. Mazāks sagaidāmais ieguvums mazina noziedznieka vēlmi iesaistīties šāda veida nozieguma izdarīšanā.

4.3.1.1 *Skaidras naudas daudzuma samazināšana*

Viens veids, kā samazināt ieguvumu, ir samazināt bankomātā pieejamo skaidrās naudas daudzumu. Ideālā gadījumā tas būtu ierobežojams līdz vienas dienas darbībai nepieciešamajam apjomam. Izmaksu efektivitāti varētu nodrošināt banku savstarpējā sadarbība. Nīderlandē vairākas bankas ir kopīgi izveidojušas no bankām neatkarīgu bankomātu tīklu ar nosaukumu “Geldmaat”. Šīs sadarbības mērķis ir nodrošināt skaidras naudas pieejamību, pieklūstamību, izmaksu efektivitāti un drošību. Rezultātā visticamāk samazināsies bankomātu skaits. Tā vietā katrā bankomātā nebūs vairāk skaidras naudas, bet gan tie tiks biežāk uzpildīti. Uzpildīšanas biežums būs atkarīgs no nepieciešamības.

Tā kā uzbrukumi bankomātiem visbiežāk notiek laikā no 3:00 līdz 4:00, tiek stingri ieteikts dienas beigās atsevišķi stāvošos bankomātus (visbiežāk komercietpās vai sabiedriskās telpās, kas ir neaizsargātākas) iztukšot, visu tajos esošo skaidro naudu pārvietojot uz seifu. Ar brīdinājuma zīmi sabiedrību var informēt, ka nakts laikā bankomātā nauda nav pieejama. Nākamajā rītā bankomāts tiek no jauna uzpildīts, kamēr telpas ir slēgtas un tajās neatrodas klienti. Šāda sistēma tiek īstenota Francijā, kur tiesiskais regulējums nosaka par pienākumu pārdevējiem, kuru tirdzniecības vietā atrodas atsevišķi stāvošs bankomāts, vakarā no tā izņemt skaidro naudu, atstājot bankomātu atvērtu. Citos bankomātos var samazināt tajos esošo skaidrās naudas daudzumu, palielinot uzpildes biežumu.

4.3.1.2 *Laupījuma sabojāšana un naudas izsekojamība*

Intelektiskās banknošu neitralizācijas sistēmas (IBNS) ir iecienīta metode noziedznieku laupījuma sabojāšanai. Šīs sistēmas banknotes aptraipa ar tinti, iezīmējot tās kā zagtas. IBNS tintei var pievienot izsekošanas marķierus. Šobrīd šādi marķieri galvenokārt tiek izmantoti tiesu ekspertīzēs, sasaistot banknoti ar nozieguma vietu un palielinot noziedznieka iespējamību tikt notvertam. Lai arī IBNS ir efektīvs preventīvs pasākums, ir jāņem vērā zināmi apsvērumi.

Eiropas Centrālā banka kopš 2003. gada nemaina iezīmētas banknotes⁽⁴⁾, lai gan vairāku ES dalībvalstu centrālās bankas to joprojām dara. Iezīmētās banknotes legālajā sistēmā atgriežas arī caur spēļu zālēm. IBNS rada papildu šķērslī noziedzniekiem, taču šīs sistēmas būtu ievērojami efektīvākas, ja noziedzniekiem nebūtu iespējas iezīmētās banknotes Eiropas Savienībā izmantot. Lai to panāktu, valstu centrālajām bankām nevajadzētu pieņemt iezīmētas banknotes. Izņēmumus var noteikt konkrētiem gadījumiem, piemēram, ja banknotes ir iezīmētas sistēmas kļūdainas aktivizācijas dēļ. Svarīgi ir arī informēt sabiedrību, ka šādas iezīmētas banknotes nedrīkst pieņemt. Ilgāka termiņa skatījumā banknošu apstrādes iekārtām būtu jākonstatē iezīmētas banknotes, un šādas iekārtas būtu jāuzstāda bankās un komerciestādēs, piemēram, spēļu zālēs, automazgātavās utt. Tintes klātbūtnes noteikšana ir sarežģīts un dārgs uzdevums, taču izmaksu ziņā efektīvs risinājums varētu būt infrasarkanās gaismas sistēmas uzstādīšana, lai konstatētu banknotes ar infrasarkanajiem marķieriem. Šādu sistēmu efektivitāte ir pārbaudīta un tās tiek uzskatītas par labo praksi Beļģijā un Francijā. Ievieojot ar infrasarkanajiem marķieriem iezīmētas banknotes bankomātā, tās tiek pieņemtas ("apēstas"), taču nauda netiek ieskaitīta kontā. Persona, kas iezīmētās banknotes ir ievietojuši, arī būtu jāreģistrē.

Uzstādot IBNS risinājumus, ir jāņem vērā arī vairāki citi apsvērumi. Vairāki ražotāji piedāvā dažādus IBNS risinājumus ar dažādiem aktivizēšanas mehānismiem un dažāda veida izmantoto tinti. Pirmais apsvērums ir saistīts ar faktu, ka ne visu veidu IBNS aktivizēšanas tehnoloģijas spēj novērst visa veida draudus. Daži IBNS risinājumi ļoti labi darbojas izlaušanas/izgāšanas uzbrukumos, *in situ* uzbrukumos un uzbrukumos ar gāzi, taču neiedarbojas gadījumā, ja tiek izmantotas cietās sprāgstvielas, un otrādi. Līdz ar to ir rūpīgi jāizvērtē, kādu tehnoloģiju izvēlēties.

Vēl viens apsvērums ir izvēlētais tintes veids. Beļģijā ir noteiktas valsts minimālās prasības IBNS (drošība, iezīmētās naudas īpatsvars, nenomazgājama tinte, utt.) un sistēmu atbilstību valstī noteiktajiem standartiem, kā arī to darbību atbilstoši ražotāja norādītājam sertificē neatkarīgās pārbaudēs. Pārbaudes ir svarīgi veikt ar īstām banknotēm, jo tirgū ir pieejamas lētākas tintes, kas labi iedarbojas uz viltotām banknotēm, taču ne uz īstām, t.i. no īstām banknotēm šādu tinti var nomazgāt. Vienlaikus arī ir ieteicams tinte pievienot tiesu ekspertīzē izmantojamu marķieri, lai izmeklēšanā banknotes varētu piesaistīt konkrētai nozieguma vietai.

Labā prakse liecina, ka IBNS var būt ļoti efektīvs risinājums kombinācijā ar citiem preventīvajiem pasākumiem. Francijā 2015. gadā tika ieviests jauns regulējums, paredzot IBNS uzstādīšanu un tintes ar unikālu DNS izmantošanu. Par IBNS uzstādīšanu un citu pasākumu īstenošanu uz riska izvērtējuma pamata lemj Francijas militārā policija (žandarmērija). Pateicoties jaunā regulējuma uzlabotajai

(4) Eiropas Centrālās bankas 2003. gada lēmums Eiro banknošu nomināli, specifikācija, pavairošana, maiņa un izņemšana.

preventīvajai un operatīvajai pieejai, uzbrukumu skaits kritās no 300 uzbrukumiem 2013. gadā līdz 50 uzbrukumiem 2018. gadā.

Vēl viena laupījuma sabojāšanas metode, kas šobrīd tiek izstrādāta, izmanto **līmi**. Līmes efektivitāte ir pārbaudīta Nīderlandē, taču ieviešanas un uzturēšanas izmaksas pagaidām ir augstas. Turklāt līme var radīt ugunsbīstamību, jo, ja sistēma netiek aktivizēta pirms uzbrukuma, līmes daļiņām izdaloties gaisā var veidoties sprādzienbīstams maisījums. Šī metode vēl nav gatava, lai tiktu piedāvāta tirgū, taču tā varētu būt risinājums nākotnē.

4.3.2 Riska palielināšana

Otrs darbības virziens fizisku uzbrukumu bankomātiem novēršanā ir potenciālo noziedznieku atturēšana no nozieguma izdarīšanas, palielinot risku tikt notvertiem un sodītiem. Bez fizisku ievainojumu gūšanas riska, kāds pastāv, uzbrukumā bankomātam izmantojot sprāgstvielas, galvenais risks noziedzniekiem ir cietumsods, kas tiktu piespriests, ja viņi tiktu pieķerti nozieguma vietā vai izmeklēšanas rezultātā. Lai mazinātu personu vēlmi potenciāli pastrādāt šādu noziegumu, ir jāpalielina noziedznieku notveršanas un sodīšanas risks. Vairākās valstīs ir pierādīts, ka arī sabiedrības apziņā noziedznieku notveršana un notiesāšana ir ļoti efektīva prevencijas metode, ja tai seko atbilstošs sods.

4.3.2.1 *Dalīšanās ar informāciju*

Būtiska nozīme bankomātu aplaupītāju notveršanā un sodīšanā ir informācijas apmaiņai starp visām ieinteresētajām pusēm cīņā pret fiziskiem uzbrukumiem bankomātiem, tostarp bankomātu operatoriem (bankām un neatkarīgajiem operatoriem), tiesībaizsardzības iestādēm (policijas, prokuratūras utt.), valsts iestādēm, bankomātu un aizsardzības iekārtu ražotājiem, profesionālajām asociācijām, apsardzes uzņēmumiem un trauksmes centriem. Ideālā gadījumā informācijas apmaiņai būtu jānotiek gan valsts, gan starptautiskā līmenī.

Gaidāmu fizisku uzbrukumu bankomātam savlaicīga atklāšana ir sarežģīta. Uzbrukuma savlaicīga atklāšana ir iespējama tikai, ja pastāv teju nevainojama informācijas apmaiņa starptautiskā līmenī starp tiesībaizsardzības iestādēm un privātajiem partneriem (apsardzes uzņēmumiem un bankomātu operatoriem). Ir jāseko līdzi plašam indikatoru klāstam, tostarp tiesībaizsardzības iestāžu savstarpējiem agrīnās brīdināšanas ziņojumiem par noziedzīgo organizāciju pārvietošanos, informācijai par zagtiem

transportlīdzekļiem, kas izmantoti uzbrukumos bankomātiem, informācijai no apsardzes uzņēmumiem un apkaimju uzraudzības grupām par novērotu aizdomīgu darbību bankomātu tuvumā, bankomātu operatoru konstatētiem aizdomīgiem darījumiem un citām detektēšanas metodēm. Uzbrukumu savlaicīgai atklāšanai policija arī var uzraudzīt situāciju ar zagtām automašīnām, sekot līdz sprāgstvielu ražotāju un izplatītāju, kā arī uzņēmumu, kam atļauts izmantot sprāgstvielas, darbībai. Uzbrukumu savlaicīgā atklāšanā ieguldāmās pūles ir ievērojamas, un nav nekādas garantijas, ka tās attaisnosies, līdz ar to tiesībsardzības iestādes pirms uzbrukuma izdarīšanas spēj iejaukties tikai retos gadījumos.

Ja uzbrukumu savlaicīga atklāšana nav iespējama, fiziska uzbrukuma bankomātam gadījumā trauksmes centri var ātri izsūtīt brīdinājumu. Lai nodrošinātu iespēju iejaukties, ir jāvienojas par un jāizstrādā valsts tiesiskais regulējums un protokoli ātrai trauksmes centru un tiesībsardzības iestāžu saziņai. Savlaicīgi atklājot uzbrukumu vai saņemot informāciju par to tā pastrādāšanas brīdī, tiesībsardzības iestādēm vienmēr ir jāvērtē, kad ir īstais brīdis un iespēja procesā iejaukties. Noziedznieku pieķeršana nozieguma vietā ir ļoti sarežģīta un var radīt bīstamas situācijas, ņemot vērā to, ka dažas noziedzīgās organizācijas ir ļoti vardarbīgas un izmanto smagos ieročus.

Lai sekmīgi izmeklētu fizisku uzbrukumu bankomātam, tiesībsardzības iestāžu darbiniekiem ir jāveido saziņa ar visām ieinteresētajām pusēm, jo jebkurai no tām var būt izmeklēšanā noderīga informācija. Protams, ir nepieciešams arī sazināties un sadarboties ar primāro cietušo — banku vai citu bankomāta operatoru, jo viņu rīcībā ir izmeklēšanai svarīgi dati. Bankomāta operators tiesībsardzības iestāžu sniegto informāciju var izmantot, lai uzlabotu ieviestos preventīvos pasākumus. Vienlaikus ir arī pierādīts, ka ir noderīgi veidot kontaktus ar profesionālajām asociācijām un ražotājiem, jo viņi bieži izsūta drošības brīdinājumus, kuru saņemšanai var pieteikties arī citas ieinteresētās personas. Bankomātu ražotājiem ir labi pārskatāma informācija par dažāda veida uzbrukumiem bankomātiem un attiecīgajām preventīvo pasākumu stiprajām un vājajām pusēm. Viņi ir gatavi atbalstīt policiju, sniedzot informāciju par bankomātu tehniskajām īpašībām un izmantotajām darbības metodēm.

Būtiska nozīme ir pārrobežu sadarbībai: valstīm būtu jādalās informācijā (par aizdomās turamajiem, notiesātajiem bankomātu aplaupītājiem, darbības metodēm, aizdomīgiem transportlīdzekļiem, uzbrukumu attēliem utt.) ne tikai izmeklēšanas veicināšana nolūkā, bet arī tādēļ, ka citā valstī iepriekš notiesātus aizdomās turamos var sodīt par atkārtotu pārkāpumu/recidīvismu.

Visbeidzot, Eiropas līmeņa datu bāzes izveide, kas būtu pieejama tiesībsardzības iestādēm un saturētu tiesu ekspertīžu datus (piem., par dažāda veida IBNS tintēm, izsekošanas marķieriem vai

bankomātu drošības stikliem), varētu sniegt ievērojamu pienesumu izmeklēšanā un ļaut sasaistīt aizdomās turamos ar konkrētu nozieguma vietu. Starptautiskā līmenī tehnoloģijas bieži vien nav pietiekami standartizētas. 2019. gada janvāra konferencē dalībnieki norādīja, ka tintes un marķējumu standartizācija ES līmenī varētu būtiski atvieglot izmeklēšanu.

4.3.2.2 *Videonovērošana un noklausīšanās ierīces*

No videonovērošanas sistēmām un noklausīšanās ierīcēm iegūtie attēli un audio ieraksti var būt noderīgi gan uzbrukuma konstatēšanai tā pastrādāšanas brīdī (piem., lai novērstu fiziskus draudus ātrās reaģēšanas dienestu darbiniekiem, kas ierodas nozieguma vietā), gan turpmākajā izmeklēšanā (piem., lai identificētu noziedzniekus un viņu darbības metodes). Videonovērošanas sistēmu uzņemtos attēlus var apvienot ar apkārtnē esošo publisko vietu un citu objektu videonovērošanas sistēmu attēliem, kā arī satiksmes uzraudzības kameru ierakstiem, lai iegūtu pilnīgāku priekšstatu par nozieguma izdarītājiem un viņu darbības metodi.

Tomēr videonovērošanas sistēmu uzņemtie attēli bieži vien ir zemā kvalitātē un slikti uzglabāti. Attēlu kvalitātei būtu jābūt pietiekami augstai, lai tajos varētu identificēt personas. Arī šajā kontekstā Eiropas mēroga standartu noteikšana drošības videonovērošanas sistēmām atvieglotu izmeklēšanu. Vienlaikus, tā kā noziedznieki pirms uzbrukuma bieži vien atspējo videonovērošanas kameras, būtu apsverama iespēja uzstādīt neredzamas videonovērošanas sistēmas vai tiešās noklausīšanās ierīces.

4.3.2.3 *Sodi un pārkāpēju rehabilitācija*

Konsekventiem un smagiem sodiem ir pierādīta preventīvā ietekme. Noziedzīgas organizācijas aizturēšanai ir tūlītēja ietekme uz bankomātu uzbrukumu skaitu. Taču līdz ar bankomātu aplaupītāju atbrīvošanu no ieslodzījuma, bieži vien tiek novērots jaunu uzbrukumu skaita straujš pieaugums. Tas nozīmē, ka pēc īsa cietumsoda izciešanas noziedznieki ātri vien atsāk iepriekšējo darbību. Minimālie un maksimālie sodi par katra veida fizisku uzbrukumu bankomātiem dažādās dalībvalstīs ir atšķirīgi. Daži uzskata, ka smagāki soda mēri atturēs potenciālos noziedzniekus no uzbrukumu izdarīšanas. Taču zinātniskie pētījumi ⁽⁵⁾ liecina, ka smagāki sodi obligāti nenozīmē lielāku atturošo iedarbību. Līdz ar to

⁽⁵⁾ David Weisburd, David P. Farrington and Charlotte Gill, 'Conclusion: What Works in Crime Prevention Revisited', David Weisburd, David P. Farrington and Charlotte Gill, *What works in Crime Prevention and Rehabilitation*. Cambridge: Springer, 2016, 311 lpp.

augstā recidīvisma mazināšanai varētu būt noderīgi izvērtēt iespējas īstenot labošanas (un uz pārkāpējiem orientētas) rehabilitācijas programmas.

4.3.3 Pūliņu palielināšana

Trešais darbības virziens fizisku uzbrukumu bankomātiem novēršanā ietver rīcību, kas sarežģī nozieguma izdarīšanu.

4.3.3.1 *Vides nodrošināšana pret noziegumu izdarīšanu*

Ja riska izvērtējumā (sk. iepriekš) tiek konstatēts, ka bankomāta atrašanās vietā pastāv augsts risks, bankomāts šeit būtu demontējams un pārvietojams uz citu atrašanās vietu ar zemu vai vidēju risku. Tā katrā ziņā būtu jārikojas, ja analizē tiek konstatēts, ka, uzbrūkot bankomātam ar sprāgstvielām, ēka, kurā tas atrodas, varētu sabrukt. Šādus pasākumus attiecībā uz augsta riska gadījumiem varētu iestrādāt tiesību aktos. Līdztekus tam, ka tiek samazināts augsta riska vietās esošo bankomātu skaits, būtu arī jāveicina bezskaidras naudas norēķinu izmantošana, lai mazinātu nepieciešamību pēc bankomātiem.

Ja bankomātu nav iespējams pārvietot, būtu jāīsteno maksimāli drošības pasākumi: t.i., jāizmanto izlaušanas/izgāšanas novēršanas poleri, apgaismes stabi un citi ielas infrastruktūras objekti jānovieto tā, lai traucētu piekļuvi ēkai, jāievieš transportlīdzekļu aizturēšanas sistēmas, jāuzstāda pietiekams ielu apgaismojums, jāpalielina atklātā un aizklātā novērošana, kā arī jāizmanto tādas pretzādzības ierīces kā banknošu degradācijas sistēma. Ja notiek uzbrukums bankomātam, kura atrašanās vieta nav bijusi identificēta kā paaugstināta riska vieta, tā turpmāk būtu par tādu uzskatāma, ieviešot papildu drošības pasākumus. Riska izvērtēšanas rīks būtu jāatjaunina, iekļaujot tajā jaunus faktoros. Šādi riska izvērtējumi ir regulāri jāatkārto.

4.3.3.2 *Bankomātu drošības pastiprināšana*

Bankomātu ražotāji piedāvā standarta bankomātu klāstu ar vairākām drošības funkcijām, kas ir novērtētas atbilstoši Eiropas Standartizācijas komitejas (CEN) drošības līmeņiem. Parasti bankomātu CEN marķējums ir robežās no zemākā CEN1 līmeņa līdz augstākajam CEN4 līmenim. Drošības līmenis ir atkarīgs no korpusa stipruma un izturības pret uzbrukumiem. Izturība pret gāzi parasti tiek piedāvāta kā papildu iespēja (CEN-GAS). Standarta modeļus var papildināt ar papildu aizsardzības pasākumiem.

Šīs papildfunkcijas parasti uzstāda trešās puses, lai nodrošinātu atbilstību vietējam regulējumam un pielāgotu pamata modeli vietējo klientu vajadzībām. Papildu drošības funkcijas ietver dažāda veida sensorus gāzes neitralizācijas sistēmas vai IBNS aktivizēšanai *in situ* uzbrukuma vai uzbrukuma ar sprāgstvielām gadījumā, kā arī īpašus drošības aizvitrņus un seifu atslēgas, lai novērstu neatļautu piekļuvi seifam galvenā drošības aizvitrņa bojājumu gadījumā. Pārvietojamajiem atsevišķi stāvošajiem bankomātiem ir svarīgi izmantot noenkurošanas sistēmas, kas sniedz papildu aizsardzību pret izlaušanas/izgāšanas uzbrukumiem. Bankomātā var arī iestrādāt izsekošanas sistēmu, lai atvieglotu izmeklētāju darbu gadījumos, kad bankomāts tiek aizvests, lai to atvērtu citur.

4.3.3.3 *Arhitektoniskie pasākumi*

Uzstādot bankomātu, ir ieteicams izmantot iekārtas ar piekļuvi no aizmugures. Tādā gadījumā noziedzniekam ir jāieiet ēkā, lai piekļūtu bankomāta aizmugurei un izzagtu no tā naudu. Visneizsargātākie ir pārvietojamie atsevišķi stāvošie bankomāti. Drošības uzlabošanas nolūkos šādu bankomātu skaits būtu jāsamazina. Nosakot prasību, ka bankomāti ir uzstādāmi tikai pret zādzību nodrošinātās telpās, automātiski tiktu samazināts atsevišķi stāvošo bankomātu skaits.

4.3.3.4 *Miglas sistēma*

Miglas izdalīšanas ierīce telpu strauji piepilda ar biezu miglu, kurā iebrucējs neko vairs nevar redzēt. Šāda drošības migla bieži vien uzbrukumu bankomātam padara neiespējamu. Jebkurā gadījumā šī sistēma palēnina noziedznieka darbību, dodot policijai vairāk laika iejaukties. Drošības miglas sistēma ir sasaistīta ar trauksmes sistēmu un to var aktivizēt divējādi. To var automātiski aktivizēt trauksmes sensori, piemēram, kustību detektori (naktī) vai bankomāta aizvitrņa bojājumu sensori. To arī var aktivizēt no trauksmes centra, lai novērstu pārāk biežas viltus trauksmes. Sienā iebūvētiem āra bankomātiem miglas sistēmu var uzstādīt bankomāta aizmugurē, lai aiz tā esošo telpu piepildītu ar miglu un noziedzniekiem būtu nulles redzamība.

Miglas sistēmas var nodrošināt punkta aizsardzību pie bankomātiem, kas uzstādīti atklātās vietās benzīntankos, lielveikalos utt. Šādā gadījumā migla nepiepilda visu apkārtni. Miglas aizsardzība visefektīvāk darbojas, ja migla tiek ievadīta dažādos leņķos vai ja tā piepilda telpu aiz bankomāta izlaušanas/izgāšanas uzbrukuma gadījumā. Tiek veikti testi, lai pārbaudītu, vai miglas ierīces ir iespējams uzstādīt pašā bankomātā, nevis telpā, kurā bankomāts atrodas. Miglai var pievienot DNS marķierus, ar kuriem tiek iezīmēti noziedznieki un viņu apgērbs.

4.3.4 Paralēlie pasākumi

Iepriekš aprakstīto preventīvo pasākumu efektīvai īstenošanai ir jāapsver vairāki paralēlie pasākumi. Šie pasākumi ir obligāti nepieciešami, lai ieviestu vai stiprinātu visaptverošu preventīvo un operatīvo pieeju fizisku uzbrukumu bankomātu novēršanai.

4.3.4.1 *Tiesību akti*

Vairāku valstu tiesību aktos bankomātu operatoriem ir noteikts pienākums īstenot preventīvus pasākumus. Citās valstīs fizisku uzbrukumu bankomātiem jautājuma risināšanas pieejas sekmīgu īstenošanu nodrošina banku un tiesībaizsardzības iestāžu savstarpēji noslēgti pakti un vienošanās. Jomās, kurās ir apsverama regulatīvu pasākumu ieviešana:

- preventīvu pasākumu iestrāde tiesību aktos;
- tiesiskais regulējums tiesībaizsardzības iestāžu, publisko un privāto partneru sadarbībai;
- soda mēru pārskatīšana, ja sodi par fiziskiem uzbrukumiem bankomātiem ir pārāk mīksti.

Taču bieži vien šie pienākumi attiecas tikai uz bankām, savukārt neatkarīgajiem bankomātu operatoriem tiesību akti un vienošanās nav saistoši. Šāds trūkums pastāv daudzu valstu tiesiskajā regulējumā.

Dažās valstīs nav ieviests konkrēts regulējums, tā vietā cenšoties mudināt bankomātu operatorus īstenot preventīvus pasākumus, informējot viņus par noziegumu vietām un tendencēm; tas ir jo īpaši sarežģīti valstīs, kurās ir liels skaits neatkarīgu banku.

Efektīvas preventīvu pasākumu īstenošanas ietvaros ir absolūti nepieciešams veikt grozījumus likumdošanā un noteikumos gan valsts, gan starptautiskā līmenī, kas būtu saistoši visu veidu bankomātu operatoriem. Ideālā gadījumā tiesību akti būtu jāaskaņo ES līmenī, lai novērstu to, ka vienas valsts tiesību aktos iestrādātie stingrie preventīvie pasākumi novirza noziedzīgās organizācijas uz citām valstīm ar vieglāku regulējumu.

4.3.4.2 *Mediju stratēģija*

Vēl viens svarīgs preventīvās stratēģijas virziens ir pārdomāta mediju stratēģija, kuras mērķis ir samazināt bankomātu aplaupītāju gaidīto ieguvumu un vēlmi iesaistīties šāda veida noziegumā. Ir jāuzsver zemais sekmīgu uzbrukumu īpatsvars un augstais risks nozieguma izdarītājiem, jāvairās komunicēt informāciju par ieguvumiem ("laupījumu") vai detalizētas ziņas par uzbrukumiem bankomātiem, piemēram, iesaistīto bankomātu veidu vai izmantotajām darbības metodēm. Vienlaikus ir plaši jāinformē par aizdomās turamo aizturēšanu un tiesas piespriestajiem sodiem.

4.3.4.3 *Padziļināta sadarbība*

Padziļināta sadarbība un informācijas apmaiņa jau iepriekš ir plaši aprakstīta, taču tā ir jāuzsver vēl un vēl. Operatīvās informācijas apmaiņa starptautiskā līmenī ir Eiropola pamata uzdevums. Papildus šai informācijas apmaiņai prevencijas konferencē arī bija redzama skaidra nepieciešamība paplašināt vairākdisciplīnu un daudzlīmeņu sadarbību un informācijas apmaiņu starp visām ieinteresētajām pusēm, tostarp tiesībsardzības iestādēm, valsts sektora iestādēm, bankomātu un drošības un aizsardzības ierīču ražotājiem, profesionālajām asociācijām, bankomātu operatoriem (bankām un neatkarīgajiem operatoriem), apsardzes uzņēmumiem un trauksmes centriem. Tas ir jā dara gan vietējā, gan valsts un starptautiskā līmenī.

4.3.4.4 *Netiešā kaitējuma riska mazināšana*

Veicot uzbrukumu ar cietajām sprāgstvielām, dažas noziedzīgās organizācijas mēdz nozieguma vietā atstāt darba materiālus. Tas var radīt bīstamas situācijas ātrās reaģēšanas dienestu darbiniekiem un civiliedzīvotājiem (gan apkārtnes iedzīvotājiem, gan garāmgājējiem). Ir jānodrošina viņu drošība. Ir jāizstrādā un savstarpēji jāsaskaņo ātrās reaģēšanas dienestu (gan tiesībsardzības iestāžu, gan bankomātu operatoru pusē) darbības protokoli un procedūras, kā tas, piemēram, ir Beļģijā. Vēl vienu labās prakses piemēru piedāvā Nīderlande, kur situācijas novērtēšanā tiek izmantoti videonovērošanas sistēmas uzņemtie materiāli no uzbrukuma bankomātam. Ar trauksmes centriem var noslēgt vienošanos par šo videomateriālu tūlītēju pieejamību.

4.3.4.5 *Sociālā prevencija*

Noziedzīgās organizācijas bieži vien meklē jauniešus, ko iesaistīt savā darbībā. Varētu īstenot projektus, lai traucētu šim rekrutēšanas procesam jau pašā sākumā. Policijai vai sociālajiem darbiniekiem būtu

jāuzmana šādu procesu norises pazīmes, lai personīgi iejauktos, vēršoties pie potenciālajiem likumpārkāpējiem.

5 Secinājumi

Pēdējo divu gadu laikā ir pieaudzis to Eiropas valstu skaits, kuras ir saskārušās ar fiziskiem uzbrukumiem bankomātiem. Šajā sakarā Eiropols un EUCPN kopīgiem spēkiem ir apkopojuši labākos pasākumus šo noziegumu apkarošanai un novēršanai.

Veiksmīga pieeja fizisku uzbrukumu bankomātiem apkarošanai ietver gan operatīvos, gan preventīvos pasākumus, ko būtu vēlams iestrādāt tiesiskajā regulējumā. Lai novērstu to, ka stingri pasākumi vienā valstī novirza noziedzīgās organizācijas uz citām neaizsargātākām valstīm, šie pasākumi būtu jāpieņem Eiropas līmenī.

Šāda veida noziegumu novēršanai un apkarošanai ir jāveido skaidra stratēģija ar trim posmiem: situācijas izvērtējums, preventīvas pieejas izstrāde, pamatojoties uz riska izvērtējumu, un preventīvo pasākumu īstenošana.

Fizisku uzbrukumu bankomātiem riska izvērtējumā būtu jāietver bankomāta raksturlielumi un apkārtne, partneru un ieinteresēto pušu sadarbība šādu noziegumu apkarošanai, kā arī preventīvā un tiesiskā regulējuma izvērtējums. Pēc situācijas izvērtēšanas būtu jāizstrādā uz publisko-privāto sadarbību un preventīvajiem un operatīvajiem pretpasākumiem balstīta stratēģija. Preventīvo pasākumu mērķis ir mazināt noziedznieku nolūku un spēju iesaistīties fiziskos uzbrukumos bankomātiem. Šajā kontekstā tiek piedāvāti trīs preventīvās rīcības virzieni: samazināt ieguvumus, palielināt risku un palielināt pūles. Preventīvā stratēģija būtu jāpapildina ar paralēliem pasākumiem. Labā prakse ir veidot valsts iestādi, kas ir pilnvarota ieviest nepieciešamos pasākumus.

Samazinot ieguvumus, samazinās noziedznieka vēlme iesaistīties šāda veida nozieguma izdarīšanā. Viens veids, kā samazināt noziedznieku gaidāmos ieguvumus, ir samazināt bankomātā pieejamo skaidras naudas daudzumu līdz tikai vienai darbības dienai nepieciešamajam apjomam vai uz nakti iztukšot (neaizsargātākos) bankomātus. Vēl viena metode ir laupījuma sabojāšana un naudas izsekojamības nodrošināšana. Šim nolūkam var izmantot IBNS, kas aptraipa banknotes un iezīmē tās kā zagtas. Šī metode visefektīvāk darbojas, ja noziedzniekiem nav iespējams šo naudu izmantot vai ievadīt atpakaļ legālā apītē. To var panākt, ja bankas un sabiedrība atsakās pieņemt iezīmētas banknotes, un uzstādot banknošu apstrādes ierīces, kas spēj konstatēt un noraidīt iezīmētas banknotes. Beļģijā un Francijā šajā jomā kā izmaksu ziņā efektīvs risinājums sevi ir pierādījušas infrasarkanās sistēmas, kas konstatē ar infrasarkanajiem marķieriem iezīmētas banknotes. Uzstādot IBNS, valstīm būtu rūpīgi jāizvērtē izraudzītais aktivizēšanas mehānisms, minimālās prasības banknošu neitralizēšanai un izsekojamības marķiera pievienošana tintei.

Otrs darbības virziens fizisku uzbrukumu bankomātiem novēršanā ir potenciālo noziedznieku atturēšana no nozieguma izdarīšanas, **palielinot risku** tikt notvertiem un sodītiem. Bankomātu aplaupītāju atklāšanā un sodīšanā būtiska nozīme ir informācijas ievākšanai un apmaiņai starp visām ieinteresētajām pusēm gan valsts, gan starptautiskā līmenī. Noziegumu savlaicīgu atklāšanu un sekmīgu izmeklēšanu arī var veicināt videonovērošanas sistēmu uzņemtu augstas kvalitātes attēlu un skaņas ierakstu apmaiņa. Lai novērstu to, ka videonovērošanas vai noklausīšanās ierīces tiek atspējotas pirms uzbrukuma, būtu apsverama neredzamu videonovērošanas vai tiešās noklausīšanās iekārtu uzstādīšana. Starptautisko sadarbību un izmeklēšanu būtiski varētu atvieglot tiesu ekspertīžu datubāzes izveide un tehnoloģiju standartizācija Eiropas līmenī. Ja pārkāpēji tiek notverti un notiesāti, varētu būt noderīgi izvērtēt iespējas īstenot labošanas (un uz pārkāpējiem orientētas) rehabilitācijas programmas.

Trešais darbības virziens fizisku uzbrukumu bankomātiem novēršanai ir **palielināt pūles**, kas noziedzniekam jāpieliek noziedzīgā nodarījuma veikšanai. Uzstādot bankomātu noziegumiem nelabvēlīgā vidē ar maksimāliem drošības pasākumiem, noziedzniekiem būs jāpieliek lielākas pūles, lai uzbruktu bankomātam. Vienlaikus bankomātu standarta aizsardzību var arī papildināt ar dažādām papildu drošības funkcijām. Papildus šiem pasākumiem miglas sistēmas uzstādīšana noziedzniekus var atturēt no uzbrukuma vai vismaz palēnināt tā īstenošanas gaitu.

Augstākminētos pasākumus pastiprina dažādi **paralēlie pasākumi**, piemēram, tiesiskā regulējuma izstrāde, paredzot visiem bankomātu operatoriem pienākumu ieviest preventīvus pasākumus, pārdomātas mediju stratēģijas izstrāde, padziļināta sadarbība vietējā, valsts un starptautiskā līmenī, vadlīnijas ātrās reaģēšanas dienestiem netiešā kaitējuma riska mazināšanai, kā arī ieguldījumi sociālajā prevencijā, lai kavētu jaunu noziedznieku rekrutēšanas procesus.

6 Ieteikumi preventīvas pieejas īstenošanai: pārskats

Efektīvas atbildes izstrādāšana, lai novērstu fiziskus uzbrukumus bankomātiem

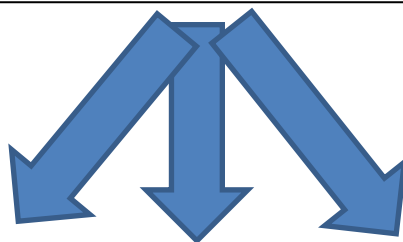
Izvērtējiet situāciju

Nosakiet bankomātu riska profilu savā valstī/reģionā.
Identificējiet partnerus un ieinteresētās puses cīņā pret fiziskiem uzbrukumiem bankomātiem un izvērtējiet sadarbību.
Izvērtējiet tiesisko regulējumu fizisku uzbrukumu bankomātiem apkarošanai valsts un starptautiskā līmenī.

Izstrādāji preventīvu pieeju

Nosakiet (galvenos) iekļaujamos riskus un prioritātes.
Identificējiet šiem riskiem piemērotākos preventīvos pasākumus, apsverot trīs galvenos virzienus.
Identificējiet īstenoto preventīvo pasākumu stiprināšanai nepieciešamos paralēlos pasākumus.

Preventīvi pasākumi

Ieguvumu mazināšanai	Riska palielināšanai	Pūliņu palielināšanai
<ul style="list-style-type: none">– Skaidras naudas daudzuma samazināšana:<ul style="list-style-type: none">o bankomāta iztukšošana uz nakti;o uzpildes biežuma palielināšana.– Laupījuma sabojāšana:<ul style="list-style-type: none">o intelektiskās banknošu neitralizācijas sistēmas (IBNS);o infrasarkanie marķieri IBNS tintē iezīmēto banknošu identificēšanai banknošu apstrādes iekārtās;o izstrādes stadijā: līme.	<ul style="list-style-type: none">– Pārrobežu informācijas apmaiņa šādiem nolūkiem:<ul style="list-style-type: none">o iespējamo uzbrukumu bankomātiem savlaicīgai atklāšanai vai konstatēšanai reāllaikā;o operatīvās pieejas stiprināšanai;o atkārtotu pārkāpēju notiesāšanai;o tiesu ekspertīžu datu apmaiņai Eiropas līmenī.– Videonovērošanas un noklausīšanās ierīces.	<ul style="list-style-type: none">– Vides nodrošināšana pret noziegumu izdarīšanu:<ul style="list-style-type: none">o augsta riska bankomātu pārvietošana;o drošības pasākumi — fiziski šķēršļi, novērošanas sistēmas utt.– Bankomātu drošības uzlabošana ar aizvirtņiem, kas izturīgi pret gāzi vai cietajām sprāgstvielām utt.– Arhitektoniskie pasākumi, piemēram, iekārtas ar piekļuvi no aizmugures.– Drošības miglas sistēmas.

	– Konsekventi sodi un pārkāpēju rehabilitācija.	
--	---	--

Paralēlie pasākumi preventīvās pieejas stiprināšanai

- Efektīvs tiesiskais regulējums, ieskaitot preventīvus pasākumus fizisku uzbrukumu bankomātiem novēršanai, konsekventa sodu sistēmu utt.
- Efektīva mediju stratēģija, kas attur noziedzniekus no nozieguma izdarīšanas.
- Padziļināta sadarbība starp visām ieinteresētajām pusēm (publiskā un privātā sektora, tiesībsardzības iestādēm) cīņā pret fiziskiem uzbrukumiem bankomātiem.
- Netiešā kaitējuma riska mazināšana ātrās reaģēšanas dienestu darbiniekiem un civiliedzīvotājiem (piem., apkārtnes iedzīvotājiem vai garāmgājējiem).
- Sociālā prevencija, novēršot jauniešu iesaistīšanu šāda veida noziegumos.